

УДК 94(477-25) «1943/1945»

ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ М. КИЄВА 1943 – 1945 РР. У РАДЯНСЬКІЙ ТА ВІТЧИЗНЯНІЙ НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Оксана ОВСІЮК

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник
відділу української військової історії НДІУ

Анотація. У статті доводиться, що радянські вчені звертали увагу на умови життя киян у роки війни лише в контексті дослідження інших питань. У сучасній українській історіографії спостерігається підвищена зацікавленість до цієї тематики. Однак проблема повсякдення населення міста Києва у 1943 – 1945 рр. комплексно досі не вивчалася.

Ключові слова: Київ, повсякденне життя, Друга світова війна, радянська історіографія, українська історіографія.

ПОВСЕДНЕВНАЯ ЖИЗНЬ НАСЕЛЕНИЯ Г. КИЕВА 1943 – 1945 ГГ. В СОВЕТСКОЙ И ОТЕЧЕСТВЕННОЙ НАУЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Оксана ОВСИЮК

кандидат исторических наук, старший научный сотрудник
отдела украинской военной истории НИИУ

Аннотация. В статье доказывается, что советские ученые обращали внимание на условия жизни киевлян в годы войны только в контексте исследования других вопросов. В современной украинской историографии наблюдается повышенный интерес к этой тематике. Однако проблема повседневности населения города Киева в 1943 – 1945 гг. комплексно до сих пор не изучалась.

Ключевые слова: Киев, повседневная жизнь, Вторая мировая война, советская историография, украинская историография.

DAILY LIFE OF POPULATION OF KYIV DURING 1943 – 1945 IN SOVIET AND DOMESTIC SCIENTIFIC LITERATURE

Oksana OVSIUK

Candidate of Historical Sciences,
senior researcher of the Ukrainian War History Department of RIUS

Annotation. In the article it is proved that Soviet scientists examined living conditions of the population in the war period only in the context of other researches. There is an intense interest to this matter in the modern Ukrainian historiography. However, everyday life of population of Kyiv during 1943 – 1945 has been scantily researched until now.

Key words: Kyiv, daily life, World War II, Soviet historiography, Ukrainian historiography.

Історіографія України в Другій світовій війні загалом представлена досить значним масивом наукової літератури. Хоча проблематика цього періоду вражає своєю різноманітністю, розвиток суспільної свідомості, що відбувається з плином часу, змушує дослідників ставити перед собою нові питання щодо минулої війни, які раніше не порушувалися. Історія повсякденності є досить новим напрямком в українській історичній науці, однак різні аспекти буття населення України в роки Другої світової війни опосередковано чи безпосередньо досліджували як радянські, так і вітчизняні вчені. Ця розвідка покликана проаналізувати відображення в науковій літературі проблеми щоденного життя населення столиці УРСР в умовах війни (насамперед маються на увазі питання життєзабезпечення: житло, їжа, товари щоденного вжитку).

Виходячи з проблемно-хронологічного підходу, найбільший масив наукових напрацювань, що стосується теми, можна поділити на два періоди: радянський (1940-ві – кінець 1980-х рр.) та сучасний (початок 1990-х рр. – до сьогодні). У той же час у дослідженнях радянського періоду виокремлюються 3 етапи: 1) 1944 – 1945 рр.; 2) 1946 – середина 1950-х рр.; 3) друга половина 1950-х – кінець 1980-х рр. Така періодизація нагромадження знань із заявленої проблеми обумовлена змінами суспільно-політичної ситуації в країні, які неодмінно залишали свій відбиток як на ідеологічній складовій, так і сутнісних аспектах історичних досліджень.

Перші розвідки, авторами яких були очевидці, сучасники подій, з'явилися ще в умовах війни і стосувалися характеристики стану міста на момент звільнення

Києва від гітлерівської окупації [2, 14, 15, 16, 44]. У цих роботах в ролі основного джерела інформації виразно простежується оперування повідомленням Надзвичайної Державної Комісії «Про руйнування і звірства, заподіяні німецько-фашистськими загарбниками в м. Києві», виданого 1944 р. [33]. Публікаціям притаманна специфічна риторика, а також численні патріотичні заклики, покликані формувати і підтримувати серед читачів почуття ненависті до ворога. Характерно, що у цих виданнях вдоволю офіційним версіям партійно-радянських органів влади допускається зумисне викривлення інформації щодо стану міста, зокрема щодо руйнування Хрещатика. У контексті відображення повсякденного життя киян ці праці становлять інтерес насамперед з точки зору використання окремих статистичних даних, які, однак, потребують критичного переосмислення.

У перші повоєнні роки світ побачили більш конкретизовані роботи, присвячені безпосередньо столиці УРСР воєнного часу. Цінними є дослідження стану окремих вулиць та споруд Києва, що постраждали у воєнне лихоліття [1, 34, 19]. Зокрема, у роботі архітектора А. Матушевича наводиться важлива інформація щодо масштабів руйнування центральної частини міста та її відбудови [30].

На початку 1950-х років офіційно повоєнну відбудову народного господарства країни в основному було завершено. В цей час з'являються публікації в періодиці, які не позбавлені певної історіографічної складової [13, 35]. Хоча для цих робіт характерна відсутність критичної оцінки стану речей та сліпе вихваляння успіхів радянської влади на шляху до налагодження мирного життя.

Разом з тим у них можна почерпнути інформацію (хоча й незначну) про соціально-побутові умови життя киян у 1943 – 1945 рр.

Наприкінці 1950-х років з'являється монографія Г. Старовойтенка, присвячена історії Києва за радянської доби. Для дослідження характерна диспропорція у висвітленні тих чи інших періодів київської історії з акцентом на більш вирашені аспекти радянської політики. Часовому ж проміжкові 1943 – 1945 рр. дослідник не приділяє належної уваги. Автор, обмежуючись кількісною характеристикою збитків, завданих Києву війною, зосереджується більше на описі досягнень повоєнної відбудови міста. Однак і тут дані, наведені дослідником, потребують критичного аналізу [39].

У 1960 – 1970-х рр. виходить низка робіт з історії м. Києва, в яких хоча б побіжно наводиться інформація про соціально-побутові умови життя населення міста у 1943 – 1945 рр. Особливу увагу привертає книга О. Давидова [12], який у 1947 – 1963 рр. обіймав посаду голови виконкому Київської міської ради депутатів трудящих. У контексті нашого дослідження найцікавішими є два розділи монографії – «Чорна ніч фашистської окупації» та «Нове відродження», у яких автор торкається питання стану міського господарства на момент визволення від окупантів та перших заходів влади з налагодження мирного життя киян. Порівняно з попереднім дослідженням відчувається підхід до більш насиченої подачі, хоча й ідеологічно вивіреного, фактичного матеріалу, який становить певний науковий інтерес.

1960-ті роки відзначилися появою вагомих наукових видань з історії Києва [20, 22]. Зокрема, підвищеної уваги

заслужують двотомник «Історія Києва» та том «Київ» з багатотомної «Історії міст і сіл Української РСР». У цих виданнях знайшов місце опис першочергових заходів влади з налагодження мирного життя у звільненому від окупантів місті.

У 1978 р. побачила світ монографія Д. Григоровича [11] про оборонні бої, окупацію та бої за визволення Києва. Частину останнього розділу книги автор присвятив висвітленню, хоча й схематичному, питань налагодження роботи промисловості, транспорту, водо- та електропостачання, а також роботі інших галузей міського господарства в 1943 – 1945 рр.

Низка узагальнюючих праць з історії Києва вийшла у 1980-х роках [31, 40, 21]. До них відносяться видання: «Нариси історії Київських міської та обласної партійних організацій», «Київ соціалістичний», «Історія Києва». У цих роботах поверхово висвітлювалися окремі аспекти повсякденного життя населення (житлово-комунальне забезпечення, функціонування закладів торгівлі та громадського харчування, медичне обслуговування тощо). Недоліком цих достатньо серйозних для свого часу наукових творів є заідеологізованість та трактування історії крізь призму партійних рішень, які насправді не відображали реального стану життя киян у 1943 – 1945 рр.

Найбільш глибоко умови життя населення Києва у воєнний та повоєнний час вивчав радянський дослідник В. Смішко. У 1983 р. він захистив кандидатську дисертацію «Братня допомога союзних республік у відновленні та подальшому розвитку народного господарства і культури столиці Радянської України м. Києва (1943 – 1950 рр.)», а в 1990 р. за матеріалами дисертації видав

монографію [36, 37]. Закономірно, що у цих роботах вивчення побуту мешканців столиці підпорядковане дослідженню основного питання, заявленого у темі. Незважаючи на це, праці В. Смішка важливі тим, що в них чи не вперше широко приділено увагу питанням житлового забезпечення, функціонування міських служб, торговельних, медичних та культурних закладів міста. Недоліком роботи є розпорошеність матеріалу, пов'язана із потребою опису фактів допомоги союзних республік Києву, значення яких іноді перебільшено, та дещо довільне оперування статистичними даними.

Для розуміння процесів, пов'язаних із соціально-побутовим забезпеченням киян у 1943 – 1945 рр., певне значення мають роботи узагальнюючого характеру, що стосувалися історії економіки СРСР воєнного часу [3, 42, 43, 26, 38]. Так, у роботах У. Чернявського зроблений наголос на продовольче постачання міського населення СРСР у роки війни. Особливу увагу дослідник звертав на питання введення нормування у забезпеченні міст продуктами харчування, розвиток децентралізованих джерел продовольства, що концептуально стосувалося і київського міського життя.

Детально принципи функціонування нормованої системи постачання населення продовольством та промисловими товарами описано у книзі О. Любимова [27], який у 1939 – 1948 рр. обіймав посаду народного комісара – міністра торгівлі СРСР. Попри відсутність у роботі суто київських матеріалів, вона дає можливість вникнути в сутність, механізми дії карткової системи в умовах воєнного часу, дозволяє спроектувати це на перебіг повсякденного життя киян у 1943 – 1945 рр.

Розпад Радянського Союзу та утворення незалежної Української держави відкрили нові можливості для творчого пошуку вітчизняних науковців. В українській історіографії поступово відбувається зміна орієнтирів щодо методології та тематики досліджень.

Із 1990-х років розпочинається вивчення тем, яким дослідники за радянської влади не приділяли належної уваги або й взагалі уникали. До таких тем з повним правом можна віднести дослідження радянського повсякдення у 1941 – 1945 рр.

Найбільш плідно життя мешканців українських міст у воєнну добу вивчала Т. Вронська. Автор чи не єдина, хто впродовж тривалого часу сфокусувала науковий погляд на цю проблему. У 1995 р. вийшла її робота «В умовах війни: життя та побут населення міст України (1943 – 1945 рр.)» [4], яка й досі не втратила наукової значимості і залишається найбільш ґрунтовним дослідженням з історії буття міського населення країни у роки радянсько-німецької війни. У роботі вчена розглянула різні аспекти матеріально-побутового життя (санітарно-епідеміологічний стан міст, функціонування комунального господарства та транспорту, житлова та продовольча проблеми тощо) міського населення УРСР. Дослідженню Т. Вронської притаманне глибоке проникнення в суть проблеми, виважений науковий аналіз, що базується на залученні та введенні в науковий обіг значного масиву різнопланових джерел. Однак відповідно до наукових завдань дослідниця не торкається цілісно київських сюжетів. Вони, швидше за все, мають характер фактографічний і послугують ілюстрації та аргументації тверджень і висновків

науковця, що стосуються життя населення міст УРСР загалом.

Продовження Т. Вронською вивчення теми вилось у низку її наукових статей, які вирізняються як постановкою наукових питань, так і якістю їх розв'язання [6, 7, 8, 9]. Зазначимо, що у статтях дослідниця широко послуговується київським матеріалом. Важливу інформацію містить стаття «Режимно-обмежувальні заходи органів влади на визволеній території України під час Великої Вітчизняної війни та в перші повоєнні роки», у якій акцентується увага на обмеженні в'їзду до Києва та виселення з міста неблагонадійних елементів, що, безумовно, накладало відбиток на повсякденне життя киян.

Відзначимо також роботу Т. Вронської та О. Лисенка, присвячену розгляду закордонної гуманітарної допомоги населенню України в роки війни. У ній, зокрема, містяться дані про надання населенню Києва одягу та інших речей, надісланих українськими громадами зарубіжжя [5].

Останнім часом вектори наукового пошуку спрямовуються на детальний аналіз повсякденного життя населення. Свідченням цього є наявність таких тематичних блоків (що раніше не спостерігалось) у ґрунтовних узагальнюючих працях з історії Другої світової війни [32, 41]. Однак потреба опису щоденного буття населення в межах цілої республіки обумовила фрагментарність вміщеної у них інформації, що стосується безпосередньо ситуації в Києві.

Великий інтерес викликають роботи киевознавця Д. Малакова [28, 29]. Розкриваючи тему повсякденного життя киян у роки війни, Д. Малаков у своїх дослідженнях використовує власні

дитячі спогади та спогади родичів, цитує щоденник старшого брата – відомого художника Георгія Малакова. Наукової значимості цим виданням додає те, що опис життя у Києві після окупації автором подано у вигляді цитування листів його батьків.

Безпосередньо історії Києва в роки Другої світової війни присвячені науково-документальні видання Інституту історії України НАН України: «Київ у дні нацистської навали...» [24] та «Київ: війна, влада, суспільство. 1939 – 1945...» [25]. Автори цих видань чи не вперше у вітчизняній історіографії звернули увагу на побутові аспекти життя киян у роки війни. Однак слід констатувати, що дослідження низки аспектів повсякденного життя мешканців міста у 1943 – 1945 рр. (житлова ситуація, побут в оселях, громадське харчування, побутове обслуговування тощо) випало з поля зору авторів або ж подано у цих виданнях лише схематично.

Перспективність цієї тематики засвідчують нещодавно захищені дисертації з соціальної історії [10, 17]. Ці роботи розкривають різні аспекти життя населення України, її регіонів в умовах війни та у перші повоєнні роки. Зокрема, дисертація С. Гальченко присвячена такому аспекту щоденного життя мешканців міст Київської, Полтавської, Вінницької та Кіровоградської областей, як забезпечення продуктами харчування та промисловими товарами. Окрім опису постачання населення в межах карткової системи, у роботі знайшли відображення інші джерела надходження до людей найнеобхідніших речей щоденного вжитку.

Підвищену увагу привертає дисертаційне дослідження та публікації

Т. Заболотної [18]. Вони розкривають багато тем стосовно повсякденного життя киян, щоправда, в попередній відтинок часу.

Таким чином, для радянської історіографії характерні досить значні напрацювання з історії як СРСР та УРСР воєнного часу в цілому, так і безпосередньо Києва. Однак радянські вчені не ставили перед собою завдання досліджувати умови життя людей, а тому побутові питання повсякдення, зокрема жителів Києва, розглядалися ними лише в загальному контексті. Вітчизняна ж історіографія майже за чверть століття збагатилася цілою низкою робіт, що більшою чи меншою мірою торкаються питань щоденного життя людей в умовах війни. Водночас необхідно констатувати, що питання повсякденного життя населення Києва в 1943 – 1945 рр. у них не знайшло цілісного висвітлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарчук В. Г. Восстановление Киевского университета / В. Г. Бондарчук // Вестник высшей школы. – 1947. – №8. – С. 26 – 29.
2. Воблий К. Київ – серце України / К. Воблий. – К. – Львів: Укрдержвидав, 1944. – 32 с.
3. Вознесенский М. О. Военная экономика СССР в период Отечественной войны / Вознесенский М. О. – М., 1947. – 287 с.
4. Вронська Т. В. В умовах війни: життя та побут населення міст України (1943 – 1945 рр.) / Т. В. Вронська. – К.: Інститут історії України НАН України, 1995. – 83 с.
5. Вронська Т. В., Лисенко О. Є. Українські громади зарубіжжя в роки Другої світової війни: акції допомоги народу України / Т. В. Вронська, О. Є. Лисенко. – К.: Інститут історії України НАН України, 1997. – 97 с.
6. Вронська Т. Вживання міського населення України (1943 – 1945) / Т. Вронська // Друга світова війна і Україна: матеріали наукової конференції 27 – 28 квітня 1995 р. – К.: Інститут історії України НАН України, 1996. – С.171 – 177.
7. Вронська Т. Дія карткової системи в Україні у воєнні та перші повоєнні роки (1941 – 1947 рр.) / Т. Вронська // Сторінки воєнної історії: зб. наук. ст. – К., 1998. – Вип. 2. – С. 163 – 183.
8. Вронська Т. Режимно-обмежувальні заходи органів влади на визволеній території України під час Великої Вітчизняної війни та в перші повоєнні роки / Т. Вронська // Сторінки воєнної історії: зб. наук. ст. – К., 1997. – Вип. 1. – С. 125 – 143.
9. Вронська Т. Феміда воєнної доби і цивільне населення / Т. Вронська // Сторінки воєнної історії: зб. наук. ст. – К., 1999. – Вип. 3. – С. 100 – 119.
10. Гальченко С. І. Міське населення Центральних областей України в умовах нормованого постачання (1943 – 1947 рр.): дис. ...канд. іст. наук: 07.00.01 – історія України / Світлана Іванівна Гальченко. – Черкаси, 2007. – 215 арк.
11. Григорович Д. Ф. Київ – город-герой / Д. Ф. Григорович. – М.: Воениздат, 1978. – 156 с.
12. Давидов О. Росте і квітне соціалістичний Київ / О. Давидов. – К.: Держполітвидав, 1961. – 136 с.
13. Давыдов А. По пути роста и процветания / А. Давыдов // Правда Украины. – 1951. – 7 января. – С. 2.
14. Дубина К. 778 трагічних днів Києва / К. Дубина. – К.: Укрдержвидав, 1945. – 95 с.
15. Дубина К. Злодеяння немцев в Києве / К. Дубина. – М.: Госполитиздат, 1945. – 48 с.
16. Дубина К. Київ оживає / К. Дубина // Україна. – 1944. – № 7. – С. 12 – 15.
17. Дудник В. М. Відбудова міського господарства України у 1943 – 1950 рр.: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 – історія України / Валентина Михайлівна Дудник. – К., 2004. – 269 арк.
18. Заболотна Т. В. Повсякденне життя населення Києва в роки нацистської

- окупації 1941 – 1943 рр.: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 – історія України / Тетяна Володимирівна Заболотна. – К., 2008. – 234 арк.
19. Игнаткин И. А. Киев / И. А. Игнаткин. – М.: Академия архитектуры СССР, 1948. – 39 с.
20. История Киева: в 2 т. / Ред. колегія: А. К. Касименко (гл. ред.) и др. – К.: АН УССР, 1964. – Т. 2. – 820 с.
21. История Киева: в 3 т., 4 кн. / Гл. редкол. Кондуфор Ю. Ю. – К.: Наукова думка, 1985. – Т. 3. – Кн. 1. – 496 с.
22. Історія міст і сіл Української РСР: у 26 т. – Київ / Ред. кол. тома: В. О. Бойченко (голова) та ін. – К.: Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1968. – 586 с.
23. Історія народного господарства Української РСР: у 3 т., 4 кн. – Т. 3.– Кн. 1. – К.: Наукова думка, 1985. – 465 с.
24. Київ у дні нацистської навали (за документами радянських спецслужб) / Упор.: Т. В. Вронська, А. В. Кентій, О. Є. Лисенко та ін. – К. – Львів, 2003. – 526 с.
25. Київ: війна, влада, суспільство. 1939 – 1945 рр.: за документами радянських спецслужб та нацистської окупаційної адміністрації / Авт. та упоряд.: Т. В. Вронська, Т. В. Заболотна та ін. – К.: Темпора, 2014. – 864 с.
26. Комаров В. Е., Чернявский У. Г. Доходы и потребление населения СССР / В. Е. Комаров, У. Г. Чернявский. – М.: Наука, 1973. – 240 с.
27. Любимов А. В. Торговля и снабжение в годы Великой Отечественной войны / А. В. Любимов. – М.: Экономика, 1968. – 231 с.
28. Малаков Д. В. Кияни. Війна. Німці / Д. В. Малаков. – К.: Амадей, 2010. – 364 с.
29. Малаков Д. В. Оті два роки... у Києві при німцях / Д. В. Малаков. – К.: Амадей, 2002. – 318 с.
30. Матушевич А. О. Хрещатик / А. О. Матушевич. – К.: Академія архітектури УРСР, 1950. – 115 с.
31. Очерки истории Киевских городской и областной партийных организаций / Гл. редкол.: Главак Т. В. и др. – К.: Политиздат Украины, 1981. – 667 с.
32. Патриляк І. К., Боровик М. А. Україна в роки Другої світової війни: спроба нового концептуального погляду / І. К. Патриляк, М. А. Боровик. – Ніжин, 2010. – 590 с.
33. Про руйнування і звірства, заподіяні німецько-фашистськими загарбниками в м. Києві. Повідомлення Надзвичайної Державної Комісії по встановленню і розслідуванню злочинств німецько-фашистських загарбників та їх спільників і заподіяної ними шкоди громадянам, колгоспам, громадським організаціям, державним підприємствам і установам СРСР. – К. – Харків: Укрдержвидав, 1944. – 24 с.
34. Пятидесятилетие Киевского Политехнического института // Вестник высшей школы. – 1948. – № 12. – С. 45.
35. Рябокляч А. Киев растет и хорошеет / А. Рябокляч // Правда. – 1953. – 24 марта. – С. 2.
36. Смишко В. П. Братская помощь советских республик в восстановлении и дальнейшем развитии народного хозяйства и культуры столицы Советской Украины г. Киева (1943 – 1950 гг.): дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02 – история СССР / Виктор Павлович Смишко. – К., 1983. – 208 л.
37. Смишко В. П. Возрожденный Киев (Трудовое содружество народов СССР в восстановлении столицы Украины, 1943 – 1950 гг.) / В. П. Смишко. – К.: Вища школа, 1990. – 158 с.
38. Советская экономика в период Великой Отечественной войны 1941 – 1945 гг. – М., 1970. – 240 с.
39. Старовойтенко І. Соціалістичний Київ / І. Старовойтенко. – К.: Держполітвидав, 1958. – С. 255.
40. Тронько П. Т. Киев социалистический / П. Т. Тронько. – К.: Наукова думка, 1982. – 160 с.
41. Україна в Другій світовій війні: погляд з ХХІ століття. Історичні нариси: у 2 кн. / Ред. кол.: В. А. Смолій (голова), Г. В. Боряк та ін. – К.: Наукова думка, 2011. – Кн. 2. – 943 с.

42. Чернявский У. Г. Война и продовольствие. Снабжение городского населения в Великую Отечественную войну (1941 – 1945 гг.) / У. Г. Чернявский. – М.: Наука, 1964. – 208 с.

43. Чернявский У. Г. Продовольственное снабжение городов в годы Великой Отечественной войны / У. Г. Чернявский // Исторические записки. – М., 1961. – №69. – С. 3 – 26.

44. Ятко М. Вулиця радості / М. Ятко // Україна. – 1944. – №7. – С. 12 – 15.

REFERENCES

1. BONDARCHUK, V. (1947) Restoration of Kyiv University. *Vestnik vysshey shkoly*. № 8. pp. 26 – 29. [in Rus.]

2. VOBLII, K. (1944) *Kyiv is the Heart of Ukraine*. Kyiv – Lviv: Ukrderzhvydav, 32 p. [in Ukr.]

3. VOZNESENSKIY, M. (1947) *War Economy of the USSR during World War II*. Moscow, 287 p. [in Rus.]

4. VRONSKA, T. (1995) *Life and Living Conditions of the Ukrainian Urban Population Under the War Conditions (1943 – 1945)*. Kyiv: Institut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 83 p. [in Ukr.]

5. VRONSKA, T. & LYSENKO, O. (1997) *Ukrainian Communities Abroad during the World War II: The Actions in Support of Ukrainian People*. Kyiv: Institut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 97 p. [in Ukr.]

6. VRONSKA, T. (1996) Survival of the Urban Population of Ukraine (1943 – 1945). In: *Druha svitova viina i Ukraina: materialy naukovoi konferentsii 27 – 28 kvitnia 1995 r. (World War II and Ukraine: Conference Proceedings, April, 27 – 28, 1995)*. Kyiv: Institut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, pp. 171 – 177. [in Ukr.]

7. VRONSKA, T. (1988) Rationing System in Ukraine in the War and Early Postwar Periods (1941 – 1947). *Storinky voiennoi istorii: zbirnyk naukovykh statei*. № 2. pp. 163 – 183. [in Ukr.]

8. VRONSKA, T. (1997) The Restrictive Measures of the Authorities in the Liberated Territory of Ukraine during World War II and the Early Postwar Years. *Storinky voiennoi*

istorii: zbirnyk naukovykh statei. № 1. pp. 125 – 143. [in Ukr.]

9. VRONSKA, T. (1999) The Wartime Themis and the Civilians. *Storinky voiennoi istorii: zbirnyk naukovykh statei*. № 3. pp. 100 – 119. [in Ukr.]

10. GALCHENKO, S. (2007) *The Urban Population of the Central Regions of Ukraine in the Rationing Conditions (1943 – 1947)* [A thesis for Candidate of Sciences degree in History of Ukraine]. Cherkasy, 215 p. [in Ukr.]

11. GRIGOROVICH, D. (1978) *Kyiv is a Hero City*. Moscow: Voenizdat, 156 p. [in Rus.]

12. DAVIDOV, O. (1961) *Socialist Kyiv is Getting Flourished*. Kyiv: Derzhpolitvydav, 136 p. [in Ukr.]

13. DAVYDOV, A. (1951) On the Way of Growth and Prosperity. *Pravda Ukrainy*. January, 7. p. 2. [in Ukr.]

14. DUBYNA, K. (1945) *778 Tragic Days of Kyiv*. Kyiv: Ukrderzhvydav, 95 p. [in Ukr.]

15. DUBINA, K. (1945) *The Atrocities of the Germans in Kiev*. Moscow: Gospolitizdat, 48 p. [in Rus.]

16. DUBYNA, K. (1944) Kyiv is Being Revived. *Ukraine*. № 7. pp. 12 – 15. [in Ukr.]

17. DUDNYK, V. (2004) *Rebuilding of Urban Economy of Ukraine in 1943 – 1950* [A thesis for Candidate of Sciences degree in History of Ukraine]. Kyiv, 269 p. [in Ukr.]

18. ZABOLOTNA, T. (2008) *Daily Life of the Population of Kyiv during the Nazi Occupation of 1941 – 1943* [A thesis for Candidate of Sciences degree in History of Ukraine]. Kyiv, 234 p. [in Ukr.]

19. IGNATKIN, I. (1948) *Kiev*. Moscow: Akademiya arkhitektury SSSR, 39 p. [in Rus.]

20. KASYMENKO, A., etc. (ed.) (1964) *The History of Kyiv: in 2 volumes. Vol. 2*. Kyiv: AN USSR, 1964. 820 p. [in Rus.]

21. KONDUFOR, YU., etc. (ed.) (1985) *The History of Kyiv: in 3 volumes, 4 books. Vol. 3. Book 1*. Kyiv: Naukova dumka, 496 p. [in Rus.]

22. BOICHENKO, V., etc. (ed.) (1968) *The History of Cities and Villages of the Ukrainian SSR: in 26 volumes*. Kyiv: Holovna redaktsiia URE AN URSR, 586 p. [in Ukr.]

23. ANON (1985) *The History of National Economy of the Ukrainian SSR*: in 3 volumes, 4 books. Vol. 3. Book. 1. Kyiv: Naukova dumka, 465 p. [in Ukr.]
24. VRONSKA, T., KENTII, A. etc. (compls.) (2003) *Kyiv in the Days of Nazi Invasion (based on documents of Soviet security services)*. Kyiv – Lviv, 526 p. [in Ukr.]
25. VRONSKA, T., ZABOLOTNA, T., etc. (2014) *Kyiv: War, Authorities and Society. 1939 – 1945*. Kyiv: Tempora, 864 p. [in Ukr.]
26. KOMAROV, V. & CHERNYAVSKIY, U. (1973) *Incomes and Consumption of the Population of the USSR*. Moscow: Nauka, 240 p. [in Rus.]
27. LYUBIMOV, A. (1968) *Trade and Supply during the Great Patriotic War*. Moscow: Ekonomika, 231 p. [in Rus.]
28. MALAKOV, D. (2010) *Citizens of Kyiv. War. Germans*. Kyiv: Amadei, 364 p. [in Ukr.]
29. MALAKOV, D. (2002) *Those Two Years ... under the Germans in Kyiv*. Kyiv: Amadei, 318 p. [in Ukr.]
30. MATUSHEVYCH, A. (1950) *Khreshchatyk*. Kyiv: Akademiia arkhitektury URSR, 115 p. [in Ukr.]
31. GLAVAK, T., etc. (ed) (1981) *The Outline of History of Kyiv City and Regional Party Organizations*. Kyiv: Politizdat Ukrainy, 667 p. [in Rus.]
32. PATRILIAK, I. & BOROVIK, M. (2010) *Ukraine during World War II: a New Conceptual Approach*. Nizhyn, 590 p. [in Ukr.]
33. *About destructions and atrocities committed by German-fascists in Kiev. The report of Extraordinary State Commission for investigation of atrocities of Nazis and their associates and the damages caused to the citizens, collective farms, public organizations, state enterprises and institutions of the USSR (1944)*. Kyiv – Kharkiv: Ukrderzhvydav, 24 p. [in Ukr.]
34. *The 50th Anniversary of Kiev Polytechnic Institute (1948)*. *Vestnik vysshhey shkoly*. № 12. p 45. [in Rus.]
35. RYABOKLYACH, A. (1953) *Kyiv is Growing and Getting Prettier*. *Pravda*. March, 24. p. 2. [in Rus.]
36. SMISHKO, V. (1983) *The Fraternal Assistance of Soviet Republics in the Restoration and Further Economic and Cultural Development of Kyiv, the Capital of the Soviet Ukraine (1943 – 1950)* [A thesis for Candidate of Sciences degree in History of the USSR]. Kyiv, 208 p. [in Rus.]
37. SMISHKO, V. (1990) *The Restored Kyiv (Labour Community of the Peoples of the USSR for Recovery of the Capital of Ukraine, 1943 – 1950)*. Kyiv: Vyshcha shkola, 158 p. [in Rus.]
38. ANON. (1970) *Soviet Economy during the Great Patriotic War of 1941 – 1945*. – Moscow, 240 p. [in Rus.]
39. STAROVOITENKO, I. (1958) *Socialist Kyiv*. Kyiv: Derzhpolitvydav, p. 255 [in Ukr.]
40. TRONKO, P. (1982) *Socialist Kiev*. Kyiv: Naukova dumka, 160 p. [in Rus.]
41. SMOLII, V., BORIAK, H., etc. (eds.) (2011) *Ukraine in World War II: a View from the 21st Century. Historical Essays: in 2 Books*. Book. 2. Kyiv: Naukova dumka, 943 p. [in Ukr.]
42. CHERNYAVSKIY, U. (1964) *War and Provisions. Food Supply of Urban Population during the Great Patriotic War (1941 – 1945)*. Moscow: Nauka, 208 p. [in Rus.]
43. CHERNYAVSKIY, U. (1961) *Food Supply of the Cities during the Great Patriotic War*. *Istoricheskie zapiski*. № 69. pp. 3 – 26. [in Rus.]
44. YATKO, M. (1944) *The Street of Joy*. *Ukraina*. № 7. pp. 12 – 15. [in Ukr.]

O. Ovsiuk

**Daily Life of Population of Kyiv during 1943 – 1945
in Soviet and Domestic Scientific Literature**

Abstract

The living conditions of the population of Kyiv during 1943 – 1945 have been studied indirectly or directly both by Soviet and domestic researchers.

The first researches emerged under the war conditions. Later there were published the works dealing with state of separate streets and buildings damaged during the war. In the early 1950s there appeared the periodical publications with descriptions of state of Kyiv in the war period.

In 1960s – 1970s there were published a number of works on the history of Kyiv with a brief overview of living conditions of the population of Kyiv in 1943 – 1945. In 1980s there appeared such works as «The Outline of History of Kyiv City and Regional Party Organizations», «Socialist Kyiv», «The History of Kyiv».

Researcher V. Smishko paid particular attention to the problems of housing provision and functioning of city services, trade, medical and cultural institutions as well. Since 1990 there have been initiated the researches of the problems which hadn't a proper attention under the Soviet government, especially it concerns to the Soviet daily life.

T. Vronska carried out the most successful researches of the Ukrainian urban dwellers' living conditions in the war period.

The increased interest of scientists to the problem of daily life is manifested in special topical units in fundamental works on the history of World War II.

Such editions as «Kyiv in the Days of Nazi Invasion...» and «Kyiv: the War, the Authorities and the Society. 1939 – 1945...» are dedicated directly to the history of Kyiv during the war. However, a number of themes of everyday life in Kyiv in 1943 – 1945 remained beyond the authors' vision.

Thus, in modern Ukrainian historiography the problem of daily life of population of Kyiv in 1943 – 1945 has not been researched in a comprehensive manner yet.

Перші розвідки, авторами яких були очевидці, сучасники подій, з'явилися ще в умовах війни і стосувалися характеристики стану міста на момент звільнення Києва від гітлерівської окупації. У цих роботах в ролі основного джерела інформації виразно простежується оперування повідомленням Надзвичайної Державної Комісії «Про руйнування і звірства, заподіяні німецько-фашистськими загарбниками в м. Києві», виданого 1944 р. Публікаціям притаманна специфічна риторика, а також численні патріотичні заклики, покликані формувати і підтримувати серед читачів почуття ненависті до ворога. Характерно, що у цих виданнях вдовго офіційним версіям партійно-радянських органів влади допускається зумисне викривлення інформації щодо стану міста, зокрема щодо руйнування Хрещатика.